

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA VIRTUAL MUHITDA TARIX
TA'LIMI ORQALI AXLOQIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISH**

**РАЗВИТИЕ ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В
ВИРТУАЛЬНОЙ СРЕДЕ**

**DEVELOPMENT OF MORAL VALUES THROUGH DIGITAL
TECHNOLOGIES AND HISTORICAL EDUCATION IN A VIRTUAL
ENVIRONMENT**

Surobova R.Z., dots PhD

Turon International University

O'zbekiston, Namangan shahri.

Суробова Р.З., к.т.н.

Международный университет Турон

Узбекистан, г. Наманган.

Surobova R.Z., Ph.D.

International University of Turon

Uzbekistan, Namangan.

Abstrakt. Tarix ta'limida raqamli texnologiyalar va virtual muhitlarning integratsiyasi talabalarning tarixiy hikoyalar va axloqiy munozaralar bilan shug'ullanish usullarini o'zgartirdi. Ushbu yutuqlar axloqiy fikrlashni va qadriyatlarga asoslangan ta'limni kuchaytiradigan chuqur o'rganish tajribasini taklif qiladi. Ushbu maqola virtual haqiqat (VR), kengaytirilgan haqiqat (AR), onlayn simulyatsiya va interaktiv platformalar kabi raqamli vositalardan talabalarda axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish uchun qanday samarali foydalanish mumkinligini o'rganadi. Shuningdek, u raqamli tarix ta'limi bilan bog'liq muammolar va axloqiy fikrlarni ta'kidlaydi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, raqamli

texnologiyalar strategik foydalanilganda empatiya, tanqidiy fikrlash va tarixiy sharoitlarda axloqiy dilemmalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Tarix ta'limi, raqamli texnologiyalar, virtual muhit, axloqiy qadriyatlar, virtual haqiqat, axloqiy ta'lim, interaktiv ta'lim.

Абстрактный. Интеграция цифровых технологий и виртуальных сред в преподавание истории изменила способы взаимодействия учащихся с историческими повествованиями и моральными дебатами. Эти достижения обеспечивают глубокий опыт обучения, который укрепляет этическое мышление и образование, основанное на ценностях. В этой статье рассматривается, как цифровые инструменты, такие как виртуальная реальность (VR), дополненная реальность (AR), онлайн-симуляции и интерактивные платформы, могут быть эффективно использованы для развития моральных ценностей у учащихся. В нем также освещаются проблемы и этические аспекты, связанные с цифровым историческим образованием. Результаты исследования показывают, что цифровые технологии при стратегическом использовании могут способствовать развитию эмпатии, критического мышления и более глубокого понимания этических дилемм в исторических контекстах.

Ключевые слова: Историческое образование, цифровые технологии, виртуальная среда, моральные ценности, виртуальная реальность, нравственное воспитание, интерактивное образование.

Abstract. The integration of digital technologies and virtual environments in history education has transformed the way students engage with historical narratives and moral debates. These advances offer immersive learning experiences that enhance moral reasoning and values-based learning. This article explores how digital tools such as virtual reality (VR), augmented reality (AR), online simulations, and interactive platforms can be effectively used to develop moral values in students. It also highlights the challenges and ethical considerations associated with digital history education. The findings suggest that digital

technologies, when used strategically, can foster empathy, critical thinking, and a deeper understanding of moral dilemmas in historical contexts.

Keywords: History education, digital technologies, virtual environments, moral values, virtual reality, moral education, interactive learning.

Kirish. Tarix ta'limida raqamli texnologiyalar va virtual muhitlarning integratsiyasi o'quvchilarning o'tmish bilan munosabatini o'zgartirdi. Ushbu raqamli siljish axloqiy fikrlashni rivojlantiruvchi interaktiv va immersiv tajribalarni ta'minlash orqali axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Olimlar va o'qituvchilar o'quvchilarning axloqiy mulohazalari, empatiyasi va tarixiy ongini oshirishda raqamli vositalarning rolini ta'kidlaydilar. Axloqiy tarbiya tarix o'qitishning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarda axloqiy fikrlash va mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam beradi.¹ Raqamli texnologiyalar va virtual muhitning yuksalishi tarixni o'qitishning yangi usullarini joriy qildi, axloqiy tarbiyani yanada jozibador va ta'sirchan qildi. Ushbu maqolada talabalarda axloqiy qadriyatlarni singdirish uchun raqamli tarix ta'limidan qanday foydalanish mumkinligi va bu yondashuvning mumkin bo'lgan foydalari va muammolari ko'rib chiqiladi. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar va virtual muhitda tarix ta'limining axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishga qanday hissa qo'shishi ekspert fikrlari va zamonaviy pedagogik tadqiqotlarga asoslanib o'rganiladi.

Raqamli texnologiyalar, jumladan virtual haqiqat (VR), kengaytirilgan haqiqat (AR) va interaktiv onlayn platformalar tarix ta'limida inqilob qildi. Wineburg va Martin fikriga ko'ra, bu vositalar talabalarga tarixiy hikoyalar bilan yanada dinamik va shaxsiy tarzda shug'ullanish imkonini beradi. Raqamli arxivlar, tarixiy simulyatsiyalar va o'yinlashtirilgan o'rganish tajribasidan foydalangan holda, talabalar tarixiy voqealar va axloqiy dilemmalarni tanqidiy tekshirishlari mumkin.² Masalan, tarixiy hujjatli filmlar va raqamli hikoyalardan foydalanish

¹ Abduraimova M. Zamonaviy axloqiy tarbiyaning yutuqlari va kamchiliklari //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2025. – T. 3. – №. 2. – C. 151-153.

² Wineburg S., Smith M., Breakstone J. What is learned in college history classes? //Journal of American History. – 2018. – T. 104. – №. 4. – C. 983-993.

o'quvchilarning turli nuqtai nazarlarga hamdard bo'lish qobiliyatini oshiradi. Interaktiv raqamli tarix platformalari, masalan, "Tarix va o'zimiz bilan yuzma-yuz" o'tmishdagi axloqiy dilemmalarni taqdim etib, talabalarni adolat, mas'uliyat va inson huquqlari masalalari haqida fikr yuritishga undaydi.³

Virtual muhitlar, jumladan VR va AR simulyatsiyalari talabalarga tarixiy voqealarni immersiv tarzda boshdan kechirish imkonini beradi. McCall fikriga ko'ra, virtual sharoitlarda tajribaviy o'rganish talabalarni axloqiy qarorlar qabul qilishlari kerak bo'lgan tarixiy kontekstlarga joylashtirish orqali chuqur axloqiy faollikni rivojlantiradi. Bu o'quvchilarga Ikkinchi Jahon urushi paytida Anne Frank yashiringan maxfiy ilovani o'rganishga imkon beruvchi "The Anne Frank House VR" ning yorqin misolidir.⁴ Ushbu immersiv tajriba tarixiy shaxslar duch keladigan hissiy va axloqiy muammolarni tushunishga imkon berish orqali o'quvchilarning axloqiy ongini oshiradi. Xuddi shunday, "VR qullik tarixi" tajribasi talabalarni adolat va inson qadr-qimmatini haqidagi qarashlarini shubha ostiga qo'yadigan tarixiy stsenariylarga joylashtiradi.

Tarix ta'limida o'yinlashtirish rol o'ynash va stsenariy asosida o'rganish orqali axloqiy qarorlar qabul qilishni rag'batlantiradi. Gee kabi tadqiqotchilar ta'kidlashicha, o'yinga asoslangan o'rganish o'yinchilarga axloqiy oqibatlariga olib keladigan tanlovlarni taqdim etish orqali axloqiy fikrlashni kuchaytiradi. Misol uchun, "Mission US" va "1943: Berlin Blitz" kabi o'yinlar tarixiy jihatdan aniq stsenariylarni taklif qiladi, unda talabalar tarixiy natijalarga ta'sir qiladigan tanlovlar qiladilar. Ushbu qarorlar bilan faol ishtirok etish orqali talabalar tarixiy axloq, jumladan, jasorat, halollik va axloqiy etakchilik kabi tushunchalarni chuqurroq tushunishadi.⁵

Raqamli tarixiy hikoyalar, jumladan, podkastlar, raqamli arxivlar va interaktiv hujjatli filmlar empatiyani rivojlantirishga yordam beradi. Barton va

³ Holly M. et al. Designing VR experiences—expectations for teaching and learning in VR //Educational Technology & Society. – 2021. – T. 24. – №. 2. – С. 107-119.

⁴ Hartmann R. The Anne Frank House in Amsterdam: A museum and literary landscape goes virtual reality //Journalism and Mass Communication. – 2013. – T. 3. – №. 10. – С. 625-644.

⁵ Gee, James Paul. *Good video games+ good learning: Collected essays on video games, learning, and literacy.* Peter Lang, 2007.

Levstik fikriga ko'ra, hikoya qilish o'quvchilarni tarixiy shaxslar va voqealar bilan hissiy bog'lashda yordam berish orqali axloqiy tarbiyada hal qiluvchi rol o'ynaydi.⁶ "Shoah Foundationning Vizual Tarix Arxivi" kabi loyihalar Xolokostdan omon qolganlarning bevosita guvohliklarini taqdim etadi, bu esa talabalarga chidamlilik, adolat va inson huquqlari mavzularini ta'kidlaydigan shaxsiy hikoyalar bilan shug'ullanish imkonini beradi.⁷ Omon qolganlarning hikoyalarini tinglash orqali talabalar chuqurroq hamdardlik va axloqiy fikrlashni rivojlantiradilar.

Raqamli texnologiyalar axloqiy qadriyatlarni tarbiyalashda katta foyda keltirsa-da, ularda qiyinchiliklar ham mavjud. Selwyn kabi olimlar raqamli tarix ta'limi faollikni tanqidiy fikrlash bilan muvozanatlashi kerakligi haqida ogohlantirmoqda.⁸ Jiddiy tarixiy voqealarni haddan tashqari soddalashtirish yoki o'yin ko'rsatish xavfi murakkab axloqiy masalalarni ahamiyatsizlashtirish bilan bog'liq axloqiy tashvishlarga olib kelishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilish uchun o'qituvchilar raqamli tarix darslariga boshqariladigan munozaralar, tanqidiy tahlillar va reflektiv mashqlarni kiritishlari kerak. Talabalarning tarixiy voqealarni kontekstualashtirish va tahlil qilishlarini ta'minlash axloqiy jihatdan yuzaki ishtirok etishning oldini oladi va chuqurroq axloqiy o'rganishga yordam beradi. Raqamli texnologiyalar va virtual muhitda tarix ta'limi orqali axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish zamonaviy ta'limning muhim qismidir. Bu yondashuv o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish, ularning axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishini ta'minlash va ularni hayotda muvaffaqiyatli bo'lishga tayyorlash imkoniyatini beradi. Raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali tarix darslari yanada qiziqarli, interfaol va samarali bo'ladi.

Raqamli texnologiyalar va virtual muhitning afzalliklari:

⁶ Barton K. C., Levstik L. S. Teaching history for the common good. – Routledge, 2004.

⁷ Yamane C. et al. 4. Through the Lens of Big Data: A Macroanalysis of the USC Shoah Foundation's Visual History Archive //Ethics of the Algorithm: Digital Humanities and Holocaust Memory. – Princeton University Press, 2024. – C. 147-190.

⁸ Selwyn, Neil. "What's the problem with learning analytics?." *Journal of Learning Analytics* 6.3 (2019): 11-19.

✓ Interfaollik va qiziqarli ta'lim: Virtual muhitlar tarixni yashash va o'rganish imkoniyatini beradi. O'quvchilar tarixiy hodisalarni faol tarzda kuzatish va ularga hissiy jihatdan bog'lanish imkoniyatiga ega bo'ladilar.⁹

✓ Amaliyotga yo'naltirilganlik: Tarixiy hodisalar va shaxslar orqali axloqiy qadriyatlarni o'rganish. Virtual simulyatsiyalar orqali o'quvchilar axloqiy qarorlar qabul qilishni mashq qiladilar.

✓ Global va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirish: Tarixiy hodisalar va shaxslar orqali milliy va universal qadriyatlarni o'rgatish. Virtual ekskursiyalar orqali turli madaniyatlarni o'rganish.

✓ Individual yondashuv: Har bir o'quvchining bilim darajasi va qiziqishlariga moslashtirilgan ta'lim dasturlari. O'quvchilarning o'z bilimlarini mustaqil ravishda oshirish imkoniyati.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar va virtual muhitda tarix ta'limi axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish uchun innovatsion yo'llarni taqdim etadi. VR, o'yinlar, raqamli hikoyalar va interaktiv platformalar orqali talabalar empatiya, axloqiy mulohazalar va tarixiy ongni kuchaytiradigan chuqur tajribaga ega bo'lishadi. Biroq, o'qituvchilar mazmunli axloqiy ishtirokni ta'minlash uchun axloqiy muammolarni ehtiyotkorlik bilan boshqarishlari kerak. Raqamli tarix ta'limi rivojlanishda davom etar ekan, uning axloqiy ongli va tarixiy ma'lumotga ega shaxslarni shakllantirish salohiyati chuqurligicha qolmoqda. Tarix ta'limida raqamli texnologiyalar va virtual muhitlardan foydalanish o'quvchilarning axloqiy qadriyatlarini rivojlantirish uchun kuchli imkoniyat yaratadi. O'qituvchilar immersiv tajribalar, interfaol ta'lim va axloqiy munozaralardan foydalanish orqali o'quvchilarning axloqiy mulohazalari va tarixiy tushunchalarini oshirishlari mumkin. Biroq, muammolarni hal qilish va texnologiya axloqiy tarbiya uchun mazmunli vosita bo'lib xizmat qilishini ta'minlash uchun o'ylangan amaliyot juda muhimdir. Kelajakdagi tadqiqotlar axloqiy yaxlitlik va ta'lim samaradorligini

⁹ Murodov O. T. RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI O'QUV JARAYONIGA INTEGRATSIYA QILISH USULLARI //The latest pedagogical and psychological innovations in education. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 108-114.

saqlab qolgan holda raqamli tarix ta'limini integratsiyalash uchun innovatsion strategiyalarni o'rganishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Abduraimova M. Zamonaviy axloqiy tarbiyaning yutuqlari va kamchiliklari //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2025. – T. 3. – №. 2. – C. 151-153.
2. Wineburg S., Smith M., Breakstone J. What is learned in college history classes? //Journal of American History. – 2018. – T. 104. – №. 4. – C. 983-993.
3. Holly M. et al. Designing VR experiences—expectations for teaching and learning in VR //Educational Technology & Society. – 2021. – T. 24. – №. 2. – C. 107-119.
4. Hartmann R. The Anne Frank House in Amsterdam: A museum and literary landscape goes virtual reality //Journalism and Mass Communication. – 2013. – T. 3. – №. 10. – C. 625-644.
5. Gee, James Paul. Good video games+ good learning: Collected essays on video games, learning, and literacy. Peter Lang, 2007.
6. Barton K. C., Levstik L. S. Teaching history for the common good. – Routledge, 2004.
7. Yamane C. et al. 4. Through the Lens of Big Data: A Macroanalysis of the USC Shoah Foundation's Visual History Archive //Ethics of the Algorithm: Digital Humanities and Holocaust Memory. – Princeton University Press, 2024. – C. 147-190.

8. Selwyn, Neil. "What's the problem with learning analytics?." *Journal of Learning Analytics* 6.3 (2019): 11-19.
9. Murodov O. T. RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI O 'QUV JARAYONIGA INTEGRATSIYA QILISH USULLARI //The latest pedagogical and psychological innovations in education. – 2024. – T. 1. – №. 2. – С. 108-114.